

Deloval je, kot da bi bil poklicni astronom, pa ni bil. Že od dijaških let je bil zaljubljen v astronomijo in matematiko, a ju ni mogel študirati zaradi slabih gmotnih razmer. Izbral je sprejemljivejšo pot do poklica. Na njej mu je pomagal domači župnik, ki mu je priskrbel brezplačno bivanje v semenišču v Grazu. Zaključil je študij slovenščine in klasičnih jezikov, poučeval v gimnazijah po Sloveniji, ob tem pa ves čas delal za astronomijo. Opravljal je še meteorološka opazovanja in bil dejaven tudi na področju klasične filologije. Vendar si tu oglejmo le njegov velik astronomski prispevek.

Profesor Matej Vodušek, klasični filolog, ki ga je astronomija popolnoma prevzela

Matej Vodušek je bil astronom po duši, srcu in širokem znanju, kar vse veje iz njegovih pisnih astronomskih del, ki nam jih je zapustil.

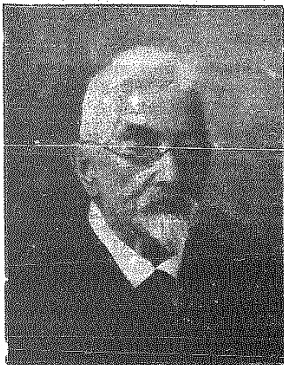
Rojen je bil v naselju Ptujška gora v družini zidarja. Osnovno šolo je zaključil v Mariboru, gimnazijo v Grazu, kjer je imel kot gojenec semenišča brezplačno bivanje, klasično filologijo in slavistiko pa na univerzah v Grazu in Dunaju (1865). Postal je profesor grščine, latinščine in slovenščine. Služboval je v Mariboru, Kranju, Gorici in v Ljubljani, kjer je bil upokojen. Umrli je v visoki starosti 92 let v Ljubljani.

Matej Vodušek (1839–1931)

V času, ko je poučeval v Gorici (1872-1877), se je precej družil s Fr. Erjavcem in Fr. Levcem. Zagotovo sta vplivala nanj, da je začel pisati. Tako je v Gorici napisal svoj prvi astronomski spis v slovenščini *O določevanju časa, poldnevnik (meridiana) in zemljepisne širjave po solnčnih opazovanjih* (Izvestja gimnazije v Gorici, 1876 in 1877). Po odhodu iz Gorice pa se je sploh povsem posvetil pisanju astronomskih tem, tako v slovenščini kot v nemščini. Vendar je več pisal v nemščini. Objavljal je knjige, pisal razprave v šolska glasila in članke v različne časopise. Če mu ni uspelo dobiti založnika, je knjigo objavil kar sam v samozaložbi, tako pomembno se mu je zdelo, da astronomska vsebina pride do bralca.

Prof. Matej Vodušek - devetdesetletnik

Danes je g. profesor Matej Vodušek dopolnil devetdeseto leto svojega življenja. Rojen je bil dne 10. februarja l. 1830. Sveč in zdrav obhaja ta redki dogodek v krogu svojih otrok, dveh hčera, Marije in Helene, ki mu po smrti zveste družice Albine voj. Pleševca iz Kranja, s katero je živel v srečnem zakonu celih 53 let (od l. 1870.), gospodinja, ter dveh sinov odvratikov, Božidara in Konrada (Ziga, ki je bil tudi učitelj, je umrl) ter svojih številnih vnukov in pravnukov.

Ker smo bivši učenci g. profesorja imeli silno radi, sem se tudi jaz spomnil svedca ob tem starostnem dnevu nanj in ga sem obiskat v Vegova ulico. Kjer g. profesor staneva, že odkar je v Ljubljani. Kakšen bo pač zdaj po tridesetih letih, odkar ga nisem videl? Pa je prišel. Ves, kakor nekdanj v najboljših letih. Le nekoliko upognjen. Prišel je brez palice.

»Gospod profesor, čestitaj sem vam prišel k izrednemu jubileju.«

»Vidite, pustna nedelja je bila, ko sem se rodil, pustna nedelja bo, ko jih bom imel devetdeset.«

»O, gospod profesor, v šoli ste nam, ko nam je bilo slovenščine zadosti, tolikrat povedali toliko lepega o čudnih prirode, o sebi, o svoji mladosti po niste nikoli govorili. Zelo dragoceno bi bilo za vse Vaše bivše učence, če bi hoteli kaj povedati. Prosim Vas!«

»Moj rojstni kraj je Prutjina gora. Sem revnih staršev sin, oče je bil zidar. Ker sem bil ljudsko šolo v Mariboru izborni dovršil, mi je moj tedanji šolski profesor, da sem prišel kot brezplačen študent v našo slovensko gimnazijo. Augustinsem v Gradcu, kjer sem ostal vseh osem let gimnazije (1851 do 1859). V hiši je vel nemški diah. Dva razreda pred menoj je bil rajni kardinal Misia. Po maturi sem šel na vsehšilše najprej v Gradec, nato na Dunaj. Posebno veselje sem imel za matematiko, saj sem dobil pri maturi iz matematike »ausgezeichnet«. A so me strašili, da za to stroko potrebujejo malo profesorjev, sem se vpisal v jezikoslovje. Preživljal sem se z instrukcijami. Leta 1865. sem napravil izpit iz klasične filologije in slovenščine, prvo službo kot suplent sem absolviral v Mariboru; od 1869-1872 sem poučeval v Kranju, nato osem let v Gorici, 1877 pa sem prišel v Ljubljano, kjer sem na gimnaziji poučeval do 1900, ko sem bil upokojen.«

»V svojih službah ste gospod profesor, gotovo spoznali marsikatero slovečega našega moča?«

»Da, v Mariboru sem se seznanil z Jurčičem; bila sva vedno prijatelja do l. 1879, tedaj pa mi je Jurčič hudo zamaril, da sem v gimnazijskih izvestjih približil svojo razpravo o paralaksi sonca in meseca v nemškem jeziku. Poznal sem tudi Simona Jenka, Frana Erjavca, Krilana in dr. Streklja, če omenim najimenitnejše.«

»Ali imate g. profesor, na svoje kolege prijatelje spomine?«

»Z vseni sem bil vedno v prijaznem razmerju, samo v Mariboru sta mi dva Nemca vztrajno ostala definitivno, v Ljubljani pa je bil profesor Zsche, hud nama. (Kako miha beseda: skude! Op. por.) V šestem razredu je bil namreč zelo zabavljil čas Safařika kot zgodovinarja; naši dijaki razburjeni in razčeljeni, so takoj drugo uro mene vprašali, kaj je s Safařikom. Vedel sem, da je stvar kočljiva. Kontno sem pa le dejal: »Den Slaven gehört die Zukunft.« Profesor Z. je zahteval disciplinarno preiskavo zoper mene zaradi teh besedi! Preiskavo je res izvršil neki odposlanec ministrstva: s prestavljen nisem bil jaz, temveč Zsche, ki je šel v Beč. Kjer je pa kmalu postal razvratelj.«

»S čim, gospod profesor, če smem vprašati, ste si ohranili tako svežost duha in tako zdravje?«

»Veste, pametno sem živel, vedno delal, pa vodo sem pridno rabil; vsak dan so umijem po prsih la po brbu z mrzlo vodo.«

»Časih smo Vas, g. profesor, vedno videli z viržinko v uših; ali zdaj še kaj pašete?«

»Seveda še, a le portovike. Vsak dan tri: po zajtrku, po kosilu in po večerji.«

»Dijaki smo vedeli, da g. profesor, tudi kadar greste zamisljeni po cestih, vedno prerinljajete o svedah in njih gibanju. Ali so še vedno Vaše misli pri njih?«

»Objavl sem dosti, kakor morda veste, kakih deset del iz višje matematike in astronomije, seveda v nemškem jeziku, zakaj koľiko Slovencev pa se bavi s tem predmetom? (V Simončevi Slovenski bibliografiji so natančni naslovi štirih torzadnih del s situpej 688 stranim. Op. porok.) Imam pa pripravljen še en rokopte za kakih 20 tiskanih pol. Objavljen bi pojasnil marsikako temno stran, po srečno luno Toda založnika ne dobim. Bog ve, se bo li kdaj našel? Štirindvajset let sem upravljal tudi tukašnje meteorološko postajo.«

»Kaj pa naše javno življenje Vas kaj zanima, gospod profesor?«

»Vsak večer štira »Slovencu«, a vedno le od prejšnjega dne, ker najverjetneje študiram svoj domaz. Za en dan torej zaspijem. Čitem pa seveda samo dovoli list. Posebno me zanima Italija.«

»Ali vam bivši učenci, kaj pišejo, gospod profesor?«

»Da, samtertja. Glejte, tu hranim pismo katero mi je lani pisal indijanski misijonar g. Simon Lampe iz Red Lake, Minnesota.«

»Ali je smem objaviti, gospod profesor?«

»Smete.«

»Ker je pismo veleznačilno, naj sledi v celoti.«

Red Lake, Minn., 26. III. 1920.

Dragi, nepozabni moj nekdanji učitelj latinščine! Skoraj bo 50 let (sept. 1878), ko ste me začeli učiti mensa, mensa itd. Z menoj so bili: Birk, Fibor, Špika... Dali ste mi skoraj vselej »vordigliche« Ljubi Bog mi je dal dar za jezike ne pa za matematiko. Govorim težki Čipevs-indijanski jezik že od l. 1887. Ljubljano sem bil zapustil leta 1888. Z več drugimi vred: s Romarjem, Bajcem, Mat. Bilbanom... Vstopil sem v Ameriko v benediktinski red v Minnesoti. Takoj po novi maši me je moj opat poslal med Čipevs-Indijance, ki živim med njimi že 40 let. Indijancev je tu 1700; 950 jih je katoličanov (njih dede je spreobrnil naš nepozabni Friderik Baraga), nekaj je episkopalcev, nekaj pa še pogonov... 24 let je bila pri meni moja

fako je očistil VIM! Vaše roke!

Ne breztrudno je kontano delo VIM je očistil tudi roko Vašo befo.

sestra Anka za kuharico; prej v Evropi, jo stlačila na Reki in potem pri med. dr. Drču v Ljubljani. Jaz sem bil Vaš učence v letih 1878-1892. Rojen sem bil na Brezovici pod Ljubljano, kjer smo v veliki revščini odgajali sek. Moji sootmeni se mi reki »zota«, ker sem bil z »morostac« doma in sem nosil zelo poklapan klobuk.

Visoko starost ste nekak, gospod profesor. Bog Vas ohrani od mltih nesre, od centum annos! Iste vam želi moj prijatelj Ivan Trobec.

Vaš hvaležni učence

Simon Lampe, O. S. B.

Glejte, gospod profesor, kako krasen dokaz, kaj ste bili svojim neštovnim učencem. Nikomur nikdar niste ničesar prizadeli, pisali ste same dobre reče (dobro profesor ima vedno dobre učence), vse ste namko ljubili in nikomur reki nikdar nobene žale besede (Če smo v odmoru katerega položili n akcij in so pesti delovale po neizrodlivem delu njegovega telesa, je g. profesor, če nas je pri tem imenada zalotil, dejal samo: »Pustite mošt!« — katero besedo so se nam neizbrisno vtisnile v spomin), bili ste nam zvezda vodnika, ki nam še danes prijazno miglja in kaže pot — preko neumornega dela — k zvezdam! Tudi jaz vam kličem: Daj vam Bog doživeti — sto let! — C.

ZLATO LETO

Pod tem naslovom izda *Osvrednje vodstvo M. D. v Pijevi knjižnici* prihodnji mesec: slavnosten, podrobno izveden načrt v proslavo *papeževnega zlatoga jubileja* pri naših družbenih in drugih akademijah. Vsebina: *Križ in meč v objemu*. Slavnostni nagovor. *Piju Enajstemu*. Nova hvalnica. *Prevolinjak*. *Drahaški samorastop*. *Sproščeni jelnik*. *Enodejanka z moškimi vlogami*. *Selski angel*. *Enodejanka z ženskimi vlogami*. *Kip*. *Vesel prizor s planin*. *Zlati dan*. *Dvogovor*. *Skupni Materi*. *Poklonitev vesoljne kršćanske družine*. *Proslava* je izvršena deloma v prozi, deloma v poeziji. Prvotno družbe in društva. Šole in zavode, da pridejo že ta mesec z naročili, da ugotovimo potrebno število naklade. Pri večjem naročilu in višji nakladi bo cena nižja. Vendar posamezni izvod ne bo stal nad 10 Din. Pri več izvodih popust. — Pričakuemo torej vsestranskih naročil še ta mesec.

Naroča se: *Osvrednje vodstvo M. D. v Ljubljani, Pred škofijo 6.*

Adrien Vely: **Večerja pri velikem**

— Zelo občalujem — — No, tedaj nam vsaj storite to veselje, da pridete k nam ne večerjo? — Tisočkrat se vam zahvaljujem, dragi

barvne niti za svojo lepo cvetlično preprogo. Ob osmih je zadonel zvon pri vstopnih vratih. — Glej, je rekla velika županija, obisk... — Princelo nai prizriček, je odvrnil ve-

Zanimiv intervju M. Voduška v Slovincu ob njegovi devetdesetletnici dopolnjuje ta spis.

Vodušek je napisal naslednje knjige:

Bestimmung der Zeit, des Meridians und der geographischen Breite eines Ortes, Bestimmung absoluter Höhen und der Declinatio der Gestirne, Ljubljana, 1878 (samozaložba), kar je ponatis razširjene goriške razprave, zdaj napisane v nemščini.

Neue exacte Methode für die Bahnbestimmung der Planeten und Kometen nebst einer neuen Störungstheorie, Ljubljana 1883.

Grundzüge der theoretischen Astronomie. Zum Selbststudium für angehende Astronomen oder auch zur einheitlichen Basis für Vorlesungen, Ljubljana 1890.

Poteg tega je še objavil precej knjižnih ponatisov iz šolskih objav. V številnih daljših v nemščini napisanih razpravah, večinoma objavljenih v glasilu ljubljanske gimnazije, obravnava astronomske teme, kot na primer: nov način določanja Sončeve in Lunine paralakse, teorijo Luninega gibanja, astronomski lom, geodetsko linijo, plimovanje. Vsebina v razpravah je povezana tudi s šolskim programom. Nekatere razprave je dal posebej natisniti kot samostojne publikacije in jih je sam založil.

Napisal je še vrsto poljudnih astronomskih člankov v slovenščini. Objavljal jih je v časopisih Ljubljanski Zvon, Slovenski Narod, Slovenec. Pisal je o določanju časa, Platonskem letu, mrkih, vplivu Lune na vreme na Zemlji, potresih, vulkanih itn. in objavljala tudi koledarske podatke. Posebej omenjamo članka o Venerinem prehodu čez Sonce dne 6. decembra 1882, ki sta izšla 1882 in 1883 v LZ.

Pomembno je povedati tudi naslednje. Voduškov pisni astronomski prispevek je obsežen in še ni dokončno ovrednoten. V arhivu čaka menda za okoli 20 tiskarskih pol njegovih rokopisov. Obsegajo predelane že objavljene prispevke, poleg tega je tudi nekaj novih spisov, posebno o Luni. V rokopisu je v njegovi zapuščini ostala tudi prva v slovenščini napisana slovnica klasične grščine.

Celih 24 let je bil še meteorološki opazovalec v Ljubljani. Poročila o vremenskih podatkih je pošiljal na Dunaj in v naše časopise.

• • •

Vodušek je imel dva sinova, Božidarja in Konrada, oba pravnika. Božidarjev sin, montanist Raša (Rafael) Vodušek (1908–1988), je bil profesor geofizike in še nekaj geofizikalnih predmetov na FNT Univerze v Ljubljani. Veliko se je družil s prof. Franom Dominkom. Tudi sam sem bil nekajkrat v družbi tega zelo razgledanega, zanimivega in zgovornega človeka, ki je zelo veliko vedel, znal živo pripovedovati in ga je bilo užitek poslušati.

Literatura:

S. Južnič in M. Prosen, *Astronomija na Slovenskem in slovenski astronomi na tujem* (12.-21. stoletje), Didakta, Radovljica 2017, 160 in 161.

M. Prosen, *M. Vodušek, naš samonikli astronom 19. stoletja*, Spika 2010, št.1, str.16.